

Oordelen over de drogreden van het ontduiken van de bewijslast

F.H. van Eemeren, B. Garssen & B. Meuffels

In twee experimenten werd nagegaan hoe redelijk of onredelijk gewone beoordelaren de drogreden van het ontduiken van de bewijslast vinden. De bewijslast kan door een protagonistonder meer ontduiken worden door het standpunt voor te stellen als iets vanzelfsprekends dat helemaal geen verdediging behoeft. Proefpersonen oordelen negatief over deze zet niet zozeer omdat met deze zet de in gesprekken vigerende beleefdheidsregels worden overtreden, als wel omdat deze discussiezet naar het oordeel van de proefpersonen in argumentatief opzicht te kort schiet.

1 Het ontduiken van de bewijslast

Taalgebruikers die in een discussie een standpunt naar voren hebben gebracht, zijn er soms helemaal niet zo op gebrand dat standpunt ook te verdedigen. De meest drastische manier waarop de protagonist van zijn verdedigingsplicht af kan komen, is de bewijslast op de schouders te leggen van degene die het standpunt in twijfel heeft getrokken: ‘Als je me niet gelooft, moet jij maar eens bewijzen dat het niét zo is’. Er is dan sprake van de drogreden van het *verschuiven van de bewijslast*.

Een wat meer subtiele methode om onder de verdedigingsplicht uit te komen is het standpunt voor te stellen als iets dat helemaal geen verdediging behoeft. De protagonist maakt zich dan schuldig aan de drogreden van het *ontduiken van de bewijslast*. De protagonist kan deze drogreden onder andere begaan door het standpunt met behulp van essentialistische uitdrukkingen als ‘in wezen’, ‘van nature’ dusdanig ‘hermetisch’ te formuleren dat elke aanvalspoging afketst op een pantser van immuniteit (voorbeeld: ‘De man is in wezen een jager’). Een tweede manier waarop de verdedigingsplicht door de protagonist ontlopen kan worden, is dat hij persoonlijk instaat voor de juistheid van het standpunt (‘Ik kan je met de hand op mijn hart verzekeren dat’, ‘Je mag gerust van mij aannemen dat’). Een derde manier - en tot deze manier hebben wij ons in dit empirisch onderzoek beperkt - is het standpunt voor te stellen als iets vanzelfsprekends dat eigenlijk helemaal geen verdediging behoeft. Korthedshalve zullen we deze *specifieke* vorm van discussieontwijkend gedrag in dit artikel verder typeren met de algemene term ‘drogreden van het ontduiken van de bewijslast’.

Om een discussie op deze laatst genoemde wijze te ontwijken, kan een protagonist putten uit een rijk arsenaal, min of meer idiomatische, Nederlandstalige uitdrukkingen als: ‘Het hoeft geen betoog dat’, ‘Het staat als een paal boven water dat’, ‘Het lijdt geen twijfel dat’, ‘Het is logisch’, ‘Dat wil je niet weten!’, enzovoort. Wanneer een van de deelnemers aan een discussie zich op deze wijze probeert te onttrekken aan de verplichting desgevraagd argumentatie te geven voor een ingenomen standpunt, wordt de tweede pragma-dialectische discussieregel overtreden. De kern van deze tweede regel, ook wel de *verdedigingsplichtregel* genoemd, luidt: ‘Wie beweert, moet bewijzen’.

De vraag die in dit artikel centraal staat, is: hoe oordelen ‘gewone’ beoordelaren (en onder gewone beoordelaren worden in dit verband discussianten verstaan die geen specifieke deskundigheid bezitten op het gebied van de argumentatietheorie en die hierin ook niet systematisch zijn onderwezen) over deze drogreden van het ontduiken van de bewijslast? Vinden zij deze drogreden ook een ondeugdelijke discussiezet?

2 Opzet van het onderzoek

2.1 Algemene opzet

Aan 32 scholieren (17 uit VWO-5, 15 uit HAVO-5) werd een *pencil-and-paper-test* voorgelegd die in totaal 48 dialoogjes bevatte. Deze leerlingen hadden nog geen argumentatie-onderwijs gehad - uit navraag achteraf bleek voorts dat ze nog nooit van, bijvoorbeeld, een *argumentum ad hominem* hadden gehoord. Deze ‘naïeve’ proefpersonen hadden de taak bij elk dialoogje, dat telkens uit drie gespreksbeurten bestond, op een zeven-puntschaal (variërend van 1 = heel onredelijk tot 7 = heel redelijk) aan te geven hoe redelijk zij de laatste gespreksbeurt van de protagonist (A) vonden. Een voorbeeld van een aangeboden dialoogje waarin door de protagonist A de drogreden van het ontduiken van de bewijslast wordt begaan, is het volgende:

A: Ik vind dat op de letterenstudies niet zomaar bezuinigd mag worden.

B: Waar baseert U dat op?

A: Nou, dat behoeft uiteraard geen betoog.

Van de 48 dialoogjes bevatten er 36 een drogreden (12 met een drogreden van het *ontduiken van de bewijslast*, 12 met een directe persoonlijke aanval (de ‘*abusive*’-variant van de *ad hominem* drogreden), en 12 met een *tu quoque*-variant van de *ad hominem* drogreden; de overige 12 dialoogjes bevatten geen drogreden. Voorspeld wordt dat de proefpersonen de dialoogjes met drogredenen onredelijker vinden dan die zonder drogredenen.

2.2 Stabiliteitscontrole

Twee van de drie in dit onderzoek onderzochte typen drogredenen vormden ook in eerdere empirische onderzoeken voorwerp van studie, namelijk de directe persoonlijke aanval en de *tu quoque*-variant (Van Eemeren, Garssen & Meuffels, 2001). Uit de consistente resultaten van dit eerdere onderzoek is bekend hoe ‘gewone’ beoordelaren tegenover de onredelijkheid van deze twee varianten van het *argumentum ad hominem* staan: ongeacht de aard van het type discussie waarin deze drogredenen werden voorgelegd (i.c. een huiselijke discussie, een politieke discussie en een wetenschappelijke discussie), werd de directe persoonlijke aanval consequent veel minder redelijk gevonden dan de *tu quoque*-variant. Bovendien werd deze laatste variant van het *argumentum ad hominem* alleen in de context van een wetenschappelijke discussie onredelijk gevonden. In dit onderzoek fungeren deze, bij herhaling empirisch vastgestelde, ordinale ‘redelijkheids’-verhoudingen tussen deze twee varianten van de *ad hominem*-drogreden als *baseline* waartegen de oordelen over de (on)redelijkheid van het ontduiken van de bewijslast zullen worden afgezet. Als de eerdere bevindingen enige stabiliteit bezitten, dan zullen ook in dit onderzoek de aangegeven verhoudingen tussen de twee varianten van de *ad hominem* zich moeten voordoen.

2.3 Discussiedomeinen

Ook in dit onderzoek zullen de dialoges niet *in abstracto* aan de proefpersonen ter beoordeling worden voorgelegd, maar gesitueerd in een van de volgende drie discussiedomeinen: (i) een huiselijke situatie; (ii) een politiek debat; (iii) een wetenschappelijke discussie. Van de in totaal 48 ter beoordeling voorgelegde dialoges maakte 1/3 deel uit van een huiselijke discussie, 1/3 had betrekking op een politiek debat en 1/3 op een wetenschappelijke discussie.

Er is overigens nog een andere, specifieke reden van methodologische aard om de dialoges in juist deze drie discussiedomeinen aan te bieden: uitsluiten van alternatieve verklaringen. Laten we aannemen dat, conform onze verwachting, de proefpersonen het ontduiken van de bewijslast inderdaad onredelijk blijken te vinden. Een van de meest pregnante alternatieve verklaringen voor zo'n uitkomst vormt de variabele 'beleefdheid': proefpersonen vinden drogredenen waarbij sprake is van *het ontduiken van de bewijslast* niet zozeer onredelijk vanwege het feit dat dit ondeugdelijke vormen van argumentatie *per se* zijn, als wel vanwege het feit dat met dit type 'valse' discussiebijdragen de voor normale conversaties vigerende beleefdheidsregels op flagrante wijze worden geschonden: de positieve beleefdheid wordt openlijk en zonder omwegen geschonden, als gevolg waarvan het precaire sociale evenwicht tussen de discussianten ernstig wordt verstoord. Een drogredelijke reactie van de protagonist als 'Nou, dat is toch logisch!' op de uiting van twijfel van de antagonist ('Hoezo?' of 'Hoe kom je daarbij?') waarin deze laatste louter om argumentatie voor het omstreden standpunt verzoekt, getuigt niet alleen van weinig respect voor 'het gezicht' van de tegenpartij doordat het verzoek om argumentatie botweg, zonder omwegen niet wordt ingewilligd, maar ook doordat daarmee tegelijkertijd de tegenpartij indirect wordt geafficheerd als een persoon die elk elementair inzicht in de logica ontbeert. Zulk soort reacties leidt doorgaans tot ernstig gezichtsverlies voor de aangesprokene en creëren al snel een gespreksfeer waarin hostiliteit en animositeit de boventoon voeren.

Op verschillende, uiteenlopende manieren is in dit experiment getracht deze potentiële alternatieve verklaring van de onderzoeksuitkomsten in termen van beleefdheid uit te sluiten. Een daarvan is de volgende. De discussiefragmenten werden aan de proefpersonen, zoals gezegd, niet *in abstracto* aangeboden, maar telkens in een concrete, welbepaalde discussiecontext. De discussies vonden plaats, zo werd aan de proefpersonen in de instructie expliciet meegedeeld, in de context van (i) een politiek debat, (ii) aan de ontbijttafel of (iii) in een wetenschappelijke context. Aan de hand van concrete voorbeelden werd aan de proefpersonen duidelijk gemaakt dat deze drie typen discussies verschilden qua doelstelling en qua formeel karakter (zie tabel 1). De discussie aan de ontbijttafel werd afgeschilderd als een discussie die zich afspeelde in een vrij informele situatie; de overige twee werden als relatief formele discussiecontexten gekarakteriseerd. Daarnaast werd in de instructie het kritisch gehalte van de drie typen discussies gemanipuleerd: discussies aan de ontbijttafel werden omschreven als discussies waarin vaak praktische zaken aan de orde worden gesteld, zaken die vaak op korte termijn moeten worden afgehandeld, het politiek debat werd getypeerd als een discussie waarin retorische motieven vaak de boventoon voeren en waarin de partijen er niet zelden naar streven hoe dan ook gelijk te krijgen, terwijl het wetenschappelijk debat werd gekarakteriseerd als een exemplaar van een kritische discussie waarin het niet zozeer van belang is om gelijk te krijgen, maar om gelijk te hebben.

Tabel 1 Drie typen discussies, variërend op twee dimensies

	kritisch gehalte	formeel gehalte
discussiedomein		
huiselijke discussie	-	-
politiek debat	-	+
wetenschappelijke discussie	+	+

Mochten de proefpersonen bij hun beoordeling van de (on)redelijkheid van discussiebijdragen primair gevoelig zijn voor het beleefdheidskarakter van een argumentatieve bijdrage, dan mag men verwachten dat ze (i) drogredenen in het huiselijke domein redelijker zullen vinden dan dezelfde soort drogredenen in de andere twee domeinen en dat ze (ii) verder geen onderscheid in (on)redelijkheid maken tussen drogredenen in een politiek debat of in een wetenschappelijke discussie. Laten de proefpersonen bij hun beoordeling van de (on)redelijkheid van discussiebijdragen zich echter voornamelijk leiden door het deugdelijkheidskarakter van een argumentatieve bijdrage, dan mag men verwachten dat ze (i) drogredenen in een wetenschappelijke discussie minder redelijk zullen vinden dan drogredenen in de twee andere domeinen en dat ze (ii) verder geen onderscheid maken in (on)redelijkheid tussen drogredenen in een huiselijke of politieke discussiecontext. Deze voor de interne validiteit van dit experiment cruciale voorspellingen zullen aan de hand van de verkregen data ook getoetst worden.¹

2.4 Onder controle gehouden variabelen

Om methodische redenen werden de discussiefragmenten volgens een vast patroon geconstrueerd. Ze bestonden telkens uit drie gespreksbeurten: een openingsbeurt van de protagonist A, gevolgd door een reactie van antagonist B (hetzij een reactie waarin B louter twijfel uit en vraagt om nadere argumentatie, hetzij een reactie waarin B een tegengesteld standpunt inneemt), en afgesloten met een derde, al dan niet drogredelijke, beurt van protagonist A. Om een mogelijke invloed van de bron op het redelijkheidsoordeel te voorkomen, werd de identiteit van spreker A en B in alle gevallen onbepaald gelaten. De eerste bijdrage van A bestond telkens uit het naar voren brengen van een standpunt, voorzien van een standpuntmarkering als 'Ik vind dat', 'Ik denk dat', enzovoort. Als het fragment in de derde beurt de drogreden van het *ontduiken van de bewijslast* bevatte, dan reageerde B op A's standpunt met een uiting van twijfel waarin A al dan niet expliciet verzocht werd zijn standpunt te verdedigen: 'Hoezo?', 'Waar baseer je dat op?', 'Leg dat eens uit', enzovoort. Als het fragment in de derde beurt een *ad hominem*-drogreden bevatte, dan reageerde B op A's standpunt in de tweede beurt met een tegenstandpunt, voorzien van een argument; ook dit standpunt was in alle gevallen gemarkeerd met behulp van een standpuntindicator. De wijze van presentatie van B's argumentatie was steeds terugwijzend: eerst het standpunt, vervolgens het argument. De tweede beurt van A (dus de laatste bijdrage aan de discussie) bestaat steeds uit een reactie op B's uiting van twijfel of een reactie op B's ingenomen tegengestelde standpunt, hetzij via een van de drie hier onderzochte drogredenen, hetzij via deugdelijke argumentatie. Bij het in twijfel trekken of aanvallen van B's standpunt maakt A in zijn persoonlijke aanvallen gebruik van indicatoren van het *argumentum ad hominem*, zoals 'De werkelijke reden is', 'Je moet wel consequent blijven', 'Moet ik dat nou geloven?', enzovoort (Van Eemeren & Grootendorst, 1996), en in het *ontduiken van de bewijslast* gebruik van indicatoren van het ontduiken van de bewijslast, zoals 'Dat staat als een paal boven water', 'Dat is logisch', 'De feiten spreken

voor zich', 'Dat hoeft geen betoog', 'Elk weldenkend mens is het erover eens dat', enzovoort (Van Eemeren & Grootendorst, 1996).

Om de verschillen in formeel gehalte tussen de drie typen discussie te benadrukken, tutoyeerden de gesprekspartners elkaar in de discussies in het huiselijke domein en 'vousvoyeren' ze elkaar in de twee andere typen. Ook de aard van de gespreksonderwerpen verschilde per type discussie. Aan de proefpersonen werd na elk fragment gevraagd: 'Hoe redelijk vind je de laatste reactie van A?'

Enkele voorbeelden van dialogues binnen elk van de drie discussiedomeinen waarin de drogreden van het ontduiken van de bewijslast wordt begaan:

(Huiselijke discussie)

A: Volgens mij is dat vele televisiekijken van jou slecht voor je ontwikkeling.

B: Hoezo?

A: Dat staat als een paal boven water.

(Politieke discussie)

A: Ik vind dat de Nederlandse regering tot het uiterste had moeten gaan om Fokker van de ondergang te redden.

B: Hoe kom je daarbij?

A: Dat spreekt toch voor zich.

(Wetenschappelijke discussie)

A: Naar mijn mening is roken slecht voor de gezondheid.

B: Waarom vindt u dat?

A: Elk weldenkend mens zal dat moeten beamen.

In de onderstaande twee voorbeelden van aangeboden dialogues komt successievelijk de directe persoonlijke aanval voor en de *tu quoque*:

(Huiselijke discussie-directe persoonlijke aanval)

A: Ik denk dat een Volkswagen op dit moment de beste keus is.

B: Volgens mij rijdt een Ford gewoon beter; hij zoekt over de weg.

A: Daar kun jij niet over oordelen; jij hebt geen verstand van auto's.

(Huiselijke discussie- tu quoque)

A: Ik denk dat ik nog wel zo'n bonbon kan nemen.

B: Volgens mij kun je beter niet zo veel chocola eten, schat; da's slecht voor je lijn.

A: Zeg jij maar niks; jouw buikje wordt ook alsmaar ronder.

De 12 deugdelijke argumentaties werden geconstrueerd volgens hetzelfde gefixeerde patroon als dat voor de drogredenen. Om alternatieve verklaringen in termen van beleefdheid uit te sluiten, werden sommige deugdelijke argumentaties voorzien van indicatoren voor onder andere de persoonlijke aanval (onbeleefde expressies als 'Moeten wij dat nu geloven?', 'Ach kom nou', enzovoort). Om alternatieve verklaringen in termen van 'afwijkend itemtype' te vermijden, bevatten enkele deugdelijke argumentaties in de tweede beurt uitingen van twijfel met een verzoek om argumentatie ('Waar baseer je dat op?', 'Hoe kom je daarbij?', enzovoort).

3 Resultaten

Conform de verwachtingen beoordelen de proefpersonen de discussiezetten met een drogrede (in relatieve zin) gemiddeld genomen veel onredelijker (gemiddeld: 3.48; $sd = .55$) dan discussiezetten zonder drogrede (gemiddeld: 4.68; $sd = .87$). Dit geldt ook voor elk type drogrede afzonderlijk (zie tabel 2, waarin elk type drogrede ($k = 12$) in statistische zin gecontrasteerd is met de niet-drogrede ($k = 12$); de in tabel 2 vermelde pv betreft de effectgrootte, i.c. percentage verklaarde variantie).²

Tabel 2 Gemiddelde redelijkheidsscore (tussen haakjes: sd) per type drogrede, gecontrasteerd met de niet-drogrede (1=zeer onredelijk; 7=zeer redelijk)

Type drogrede	gem.	sd	F	p	pv
Ontduiken	3.04	.72	24.05 (1,47)	.000	.24
Directe aanval	3.18	.77	32.82 (1,50)	.000	.24
<i>Tu quoque</i>	4.23	.82	3.83 (1,29)	.05	.03
Niet-drogrede	4.68	.87			

Deze resultaten zijn in overeenstemming met die uit ons eerdere empirische onderzoek: in alle gevallen worden discussiezetten met drogrede minder redelijk gevonden dan zetten waarin geen drogrede wordt begaan. Maken de scholieren ook onderscheid in onredelijkheid tussen de drie typen drogrede? Wordt ook nu weer, zoals in ons eerdere onderzoek, de directe aanval consequent onredelijker gevonden dan de *tu quoque*-variant? En wordt ook nu weer de *tu quoque*-variant alleen in een wetenschappelijke discussiecontext onredelijk gevonden? Uit de gegevens in tabel 3 blijkt dat deze vragen bevestigend beantwoord kunnen worden.

Tabel 3 Gemiddelde redelijkheidsscore (tussen haakjes: sd) per type drogrede, per type discussiecontext (1=zeer onredelijk; 7=zeer redelijk)

Type discussie	ontduiken	directe aanval	<i>tu quoque</i>
Huiselijk	3.45 (.72)	3.33 (.95)	4.02 (1.19)
Politiek	3.03 (.99)	3.13 (.99)	4.78 (.95)
Wetenschappelijk	2.63 (.89)	3.09 (.88)	3.88 (1.01)

De proefpersonen blijken scherp te discrimineren tussen de drie onderzochte drogrede ($F(2,47) = 46.69$; $p < .000$; effectgrootte: .11). Het marginale verschil tussen de directe aanval en de drogrede van het *ontduiken van de bewijslast* is statistisch niet-significant ($F(1,47) < 1$), het verschil tussen enerzijds de directe aanval en de drogrede van het *ontduiken van de bewijslast* en anderzijds de *tu quoque*-variant blijkt daarentegen wel statistisch betrouwbaar ($F(1,47) = 18.71$; $p < .000$). De proefpersonen achten het ontduiken van de bewijslast dus zonder meer een onredelijke discussiezet, ongeacht de aard van de discussie. De *tu quoque*-variant wordt in de twee niet-kritische discussiecontexten als een alleszins aanvaardbare discussiezet gezien; alleen in een wetenschappelijke discussiecontext wordt deze drogrede als een onaanvaardbare zet beschouwd, een resultaat dat in lijn is met eerdere empirische bevindingen

waarin de twee *ad hominem* aanvallen overigens niet door de protagonist, zoals in dit onderzoek het geval is, maar door de antagonist werden begaan.

De proefpersonen blijken niet alleen te discrimineren tussen de drie drogredenen, maar ook - zij het in mindere mate - tussen de drie discussiecontexten ($F(2,38) = 2.33$; $p < .05$; effectgrootte = .02). De drogredenen in een wetenschappelijke discussie (gem.: 3.2) worden het strengst beoordeeld (afgezet tegen de twee andere discussiecontexten: $F(1,38) = 3.02$; $p < .05$), terwijl er geen statistisch betrouwbare verschillen kunnen worden aangetroffen tussen de onredelijkheid van drogredenen in een politieke context (gem.: 3.65) of in een huiselijke discussiecontext (gem.: 3.6) ($F(1,38) < 1$). Deze resultaten zijn in overeenstemming met die uit ons eerdere onderzoek, en ze bevestigen ook onze verwachtingen: proefpersonen laten zich in hun oordeel over de onredelijkheid van drogredenen primair leiden door kritische overwegingen, en niet zozeer door de 'politeness value' van de gehanteerde argumentatie. De geopperde alternatieve verklaring van de onderzoeksuitkomsten in termen van beleefdheid is dus, gezien de resultaten, allerminst plausibel. Uit kwantitatieve resultaten alleen kan men echter maar moeilijk de precieze motieven en de gronden traceren waarop proefpersonen hun redelijkheidsoordeel baseren. Om meer inzicht in deze 'kwalitatieve' gronden te verkrijgen, werd het bovenstaand experiment herhaald onder 47 scholieren van 4 en 5 VWO.

4 Replicatie

In de replicatie werden niet 48 dialoogjes aangeboden, maar slechts 24 (elke combinatie van onafhankelijke variabelen was nu vertegenwoordigd door 2 dialoogjes, resulterend in $(3 \times 3 \times 2)$ 18 dialoogjes met drogredenen; de overige 6 bevatten geen drogredenen). In de helft van deze 24 gevallen moesten de proefpersonen hun oordeel *schriftelijk* motiveren ('Geef kort aan waarom je dit vindt').

Ook al is het aantal items in deze 'altered replication' sterk gereduceerd, de kwantitatieve resultaten vertonen niettemin treffende gelijkenis met die van het eerste experiment: de deugdelijke argumentaties worden weer veel redelijker gevonden dan de ondeugdelijke (gemiddeld 5.15 versus 3.10), en ook de in tabel 3 geconstateerde verhoudingen tussen de drie typen drogredenen en de drie typen discussiedomeinen treden weer op (zie tabel 4).

Tabel 4 Gemiddelde redelijkheidsscores (tussen haakjes sd) per type drogreden, per type discussiecontext (1=zeer onredelijk; 7=zeer redelijk)

	ontduiken	directe aanval	<i>tu quoque</i>
Huiselijk	3.54 (1.05)	3.07 (.92)	4.44 (1.47)
Politiek	2.17 (.92)	2.61 (1.05)	4.63 (1.09)
Wetenschappelijk	2.72 (1.14)	2.04 (.93)	2.71 (1.08)

Ten behoeve van de ontwikkeling van een coderingssysteem van de door de proefpersonen gegeven motiveringen werden drie personen gevraagd hardop denkend de 24 dialoogjes in de test te beoordelen. Deze drie personen reageren aldus op de volgende (in een politieke discussiecontext gesitueerde) dialoog:

- A: Naar mijn mening is niemand er in de afgelopen kabinetsperiode in koop kracht op achteruit gegaan.
B: Waar baseert U dat op?
A: Nou, daar ben ik absoluut van overtuigd”.

Proefpersoon 1:

“Nou dit vind ik eh zeer onredelijk, ja, dat is toch geen zin, dat zeg je toch niet, zo iemand zet je toch uit de Kamer.”

Proefpersoon 2:

“B die stelt een hele specifieke vraag, waar die dat op baseert, dus dan zou A kunnen, met argumenten, specifieke gedetailleerde argumenten kunnen komen waar die het op baseert, maar dat doet B [...], nee B waar baseert U dat op, nou dan zou A daarop kunnen reageren, door gedetailleerde informatie te geven waar ie het op baseert, maar dat doet ie niet, hij zegt gewoon weer iets heel eh algemeen van nou klaar, daar ben ik van overtuigd, in plaats van dat ie echte argumenten aanvoert [...] waar B iets aan heeft, dus eh, nou dat vind ik gewoon, nou laat ik het nu maar zeggen, zeer onredelijk, zeer onredelijk ja [...] hij geeft gewoon zijn stelling en dan is het gewoon full stop, punt, niet, nou daar ben ik gewoon van overtuigd, klaar, afgelopen, geen discussie mogelijk.”

Proefpersoon 3:

“Nja, dat is ook stom, dat is ook gewoon geen antwoord op de vraag (...)nee, A geeft geen antwoord op de vraag van B, en dat moet wel...(...) vrij onredelijk ja, A wil gewoon iets duidelijk maken aan B en B vraagt hoe kom je daarbij en dan zegt A van eh nou dat weet ik gewoon, dat is ook gewoon, dat is ook gewoon (...), nou ja, hij zou een antwoord moeten geven dat gewoon eh, ehm zo is dat B eh uiteindelijk d’r achter komt waar dat op gebaseerd is, enne in de politiek is een absolute overtuiging is niet echt, ik bedoel dit gaat over feiten, dit gaat niet over absolute overtuiging, hij had zijn antwoord moeten aanvullen, daar ben ik absoluut van overtuigd, want aanvullen met ...ja, dan was het redelijker geweest, als d’r na nog iets was gekomen, ja, als er gewoon een soort van, eh, bewijsmateriaal of zo, of een, iets waar je het dan weer over kunt hebben.”

Op basis van de antwoorden van deze drie proefpersonen werd een classificatie ontwikkeld bestaande uit drie hoofdklassen: (i) overtreding van de verdedigingsplichtregel; (ii) beleefdheid (met twee subklassen) en (iii) inhoudelijk niet-te-interpreteren antwoord.

De reactie van proefpersoon 1 is ondergebracht in categorie 2 ‘beleefdheid’ (met als subklasse ‘onbeleefdheid’ betrekking hebbend op de gebezigde uitdrukking), die van proefpersoon 2 in de categorie ‘overtreding van de verdedigingsplichtregel’ en die van proefpersoon 3 in beide categorieën (de reactie is echter nu ondergebracht in de subklasse ‘onbeleefdheid’ die betrekking heeft op het schenden van een ‘conversatie-nieel postulaat’, i.c. het niet-inwilligen van een verzoek om nadere toelichting). Er valt wat voor te zeggen om ook de laatste reactie te interpreteren als een reactie die kan worden ondergebracht in klasse 2 – met opzet is echter gekozen voor een codering die tegen onze hypothesen ingaat.

Bij de zes dialoges waarin de drogreden van het ontduiken van de bewijslast werd begaan, werden door de 47 proefpersonen in de replicatie 301 schriftelijke motiveringen gegeven (het aantal motiveringen is groter dan het ‘theoretisch’

veringen gegeven (het aantal motiveringen is groter dan het ‘theoretisch’ maximum van 282 doordat sommige motiveringen in meer dan een klasse van de gehanteerde classificatie kunnen worden ondergebracht). Van deze 301 motiveringen kon 35.5 % inhoudelijk niet geïnterpreteerd worden; 52.1 percent daarvan kon echter getraceerd worden naar de pragma-dialectische verdedigingsplichtregel (‘je moet wel argumenteren’; ‘als A geen argumenten geeft, dan slaat zijn mening nergens op’; ‘A moet met bewijzen komen’, enzovoort), 5.3 percent viel in de categorie ‘beleefdheid’ (met de twee subklassen: (i) ‘zoiets zeg je niet’; ‘dat is provocerend’; (ii) ‘er wordt geen antwoord gegeven op een gestelde vraag’). Het overgrote deel van de gegeven motiveringen wijst er dus op dat de discussiebijdragen waarin de bewijslast ontdoken wordt naar het oordeel van de proefpersonen in *argumentatief* opzicht tekort schieten: op grond van die specifieke reden worden deze drogredenen van het ontduiken van de bewijslast dan ook onredelijk bevonden.

5 Conclusie

Standpunten kunnen door een protagonist worden voorgesteld als iets wat helemaal geen verdediging behoeft: ‘Dat is toch logisch’ of ‘Ieder weldenkend mens is het er over eens dat’, enzovoort. De kwantitatieve resultaten van ons onderzoek maken duidelijk dat ‘naïeve’ taalgebruikers zo’n zet zonder meer afkeuren. De kwalitatieve resultaten van een replicatie (waarin de eerder behaalde kwantitatieve gegevens bevestigd konden worden) suggereren dat taalgebruikers deze drogredelijke zet afkeuren niet zozeer vanwege het onbeleefde karakter ervan, als wel vanwege het feit dat deze zet in argumentatief opzicht deficiënties vertoont.³

Noten

1. De bovenstaande onderscheidingen tussen de drie typen discussies zijn overigens niet zozeer bedoeld als een ontologische, objectieve beschrijving van ‘de werkelijkheid’, ook al zijn we ervan overtuigd dat er wel enige correspondentie tussen de gegeven omschrijvingen en de werkelijkheid bestaat. De onderscheidingen tussen de drie typen discussies zijn primair analytisch-methodologisch van aard: via de instructie is getracht bij alle proefpersonen een relatief homogeen, uniform beeld van de discussiecontexten te induceren, corresponderend met de in tabel 1 weergegeven distincties, om aldus alternatieve verklaringen in termen van beleefdheid uit te kunnen sluiten.
2. Alle in dit artikel gerapporteerde *F*-ratio’s zijn zogenaamde quasi-*F*-ratio’s. Voor de statistische toetsing van deze *F*’s dienen de met die *F*’s geassocieerde vrijheidsgraden geschat te worden – ze zijn derhalve, anders dan bij conventionele *F*’s, niet exact.
3. Zowel in het hoofdonderzoek als in de replicatie werd de proefpersonen gevraagd hun oordeel uit te spreken over de redelijkheid van de laatste bijdrage in de discussie (“Hoe redelijk vind je de laatste bijdrage van A/B?”). Met opzet werd niet gevraagd naar de redelijkheid van de argumentatie van protagonist of antagonist – dat maakt dat de gegeven motiveringen (waarvan het merendeel kan worden ondergebracht in de categorie die duidt op het in argumentatief opzicht tekort schieten van de drogredelijke zet) niet gecontamineerd zijn door de aard van de instructie.

Literatuur

- Eemeren, F.H. van & Grootendorst, R. (1996). *Waar slaat dat nou weer op? De taal van het meningsverschil*. Amsterdam: Contact.
- Eemeren, F.H. van, Garssen, B. & Meuffels, B. (2001). De pragmatische vrijheidsregel empirisch onderzocht. *Taalbeheersing*, 23, 106-131.